

بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی زنان در فضاهای شهری (با تأکید بر ویژگی‌های کالبدی شهری)

عالیه شکرپیگی*

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

پرنگ رادین

کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی

چکیده

احساس ناامنی در فضاهای عمومی شهری از نگرانی‌های مهم شهروندان است. برنامه ریزان و طراحان فضاهای شهری در تلاش هستند تا با شناسایی عوامل مرتبط با احساس ناامنی به‌ویژه در فضاهای شهری؛ امنیت را برای استفاده‌کنندگان از آن فضاها فراهم کنند. بخش عمده‌ای از شهروندان را زنان تشکیل می‌دهند که حضور آنان در محیط‌های کار و فعالیت‌های اجتماعی شهری روند روبه‌رشدی دارد و این باعث می‌شود تا در طراحی و ساخت کالبد شهر حضور آنان مورد توجه قرار گیرد. آنان نیازمند تسهیلات خاصی از فضا هستند تا موجب افزایش اطمینان خاطر آنان از حضور امن در فضاهای شهری شود. در این مطالعه تلاش شده است تا زمینه‌های احساس ناامنی اجتماعی در بین زنان بررسی شود و عوامل مؤثر بر نگرانی‌ها و ترس‌های زنان در فضاهای عمومی و محیط شهری با تأکید بر ویژگی‌های کالبدی شهری شناسایی گردد. طی بررسی ادبیات نظری و پیشینه تحقیق، چارچوب نظری بر اساس نظریه اسکار نیومن، نظریه جین جیکوبز و نظریه کوین لینچ و همچنین نظریات اندیشمندان مکتب کپنهاگ بیان شده و بدین ترتیب فرضیات تحقیق و مدل تحلیلی استخراج شده است.

* نویسنده مسئول

روش تحقیق پیمایشی و از تکنیک پرسش‌نامه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق، شهر مهاباد بوده‌است که نمونه مورد بررسی به روش خوشه‌ای انتخاب شدند و در مجموع ۳۶۸ پرسش‌نامه تکمیل و در نهایت با توصیف و تحلیل داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS نتایج به دست آمده‌است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عوامل محیطی مانند فضاهای بی‌دفاع، نظارت و خوانایی فضا با احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه معنادار دارد و همچنین در میان متغیرهای زمینه‌ای، سن، وضعیت تأهل، نوع شغل و سطح تحصیلات ارتباط معناداری با احساس ناامنی داشته و عواملی نظیر وضعیت اشتغال، سطح درآمد و محل سکونت تاثیر معناداری بر احساس ناامنی اجتماعی زنان نداشته است.

واژگان کلیدی

احساس ناامنی؛ فضاهای شهری؛ زنان؛ فضاهای بی‌دفاع؛ نظارت.

مقدمه و بیان مسئله

یافته‌های پژوهشی نشان داده که تاثیر متغیر جنس تنها بر میزان احساس امنیت اجتماعی و اقتصادی زنان بارز است (عنایت، ۱۳۹۱) و فضای شهری تجلی‌گاه زندگی و فعالیت شهروندان است و باید بستری سالم و امن را برای همه افراد و گروه‌های سنی فراهم کند و نیازهای اساسی و متنوع تمام گروه‌های اجتماعی را برآورده نماید. از آنجایی که فضای شهری ارتباط زیادی با مردم و محیط برقرار می‌کند، در به وجود آمدن احساس آرامش شهروندان نقش بسزایی دارد. امر مسلم این است که شهروندان باید بدون توجه به شرایط جنسی و سنی بتوانند به فضاهای عمومی دسترسی داشته باشند. با وجود این، ساختارهای اجتماعی، بی‌نظمی‌های اجتماعی و کالبدی و ویژگی‌های فردی موجب تفاوت میان گروه اجتماعی مردان و زنان از نظر ادراک امنیت اجتماعی می‌شود و تفاوت در ادراک، سبب نابرابری در استفاده از فضاهای عمومی می‌شود (رحیمی، ۱۳۹۲). امروزه علی‌رغم تحولات زیاد و به وجود آمدن امکانات جدید در شهرها، به دلیل افزایش بی‌رویه جمعیت و فعالیت‌های ماشینی، احساس آرامش و امنیت فضاهای شهری کم شده‌است. یک فضای شهری مناسب، باید نیاز به امنیت را تا حد زیادی

تأمین کند. طراحان شهری اعتقاد دارند جهت تأمین امنیت شهرها باید نیاز و همچنین تفاوت‌های همه گروه‌های سنی و جنسی را در نظر گرفت. در صورتی که فضای شهری نامناسب باشد امنیت آن از بین رفته و انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی در آن ظاهر می‌شود. که از جمله این فضاهای نامناسب می‌توان به فضاهای بی‌دفاع، محله‌های ناسامن و مناطق با نظارت کم اشاره کرد که امنیت شهرها را تهدید می‌کنند. وجود چنین مکان‌هایی در زندگی شهری به علت افزایش امکان وقوع جرم باعث به وجود آمدن ترس، نگرانی و احساس ناامنی در میان شهروندان می‌شود.

بخش عمده‌ای از شهروندان را زنان تشکیل می‌دهند که حضور آنان در محیط‌های کار و فعالیت‌های اجتماعی شهری روند رو به رشدی دارد و این باعث می‌شود تا در طراحی و ساخت کالبد شهر حضور آنان مورد توجه قرار گیرد. در کشور ما به دلایل مختلف معماری فضاهای شهری در اختیار مردان قرار داشته و به مشکلات زنان توجه نشده‌است. برخی از مکان‌ها بر پایه ترس ساخته شده‌اند که این ترس باعث محدود شدن زنان در محیط شده و ارتباط آنان را با جهان بیرون قطع می‌کند و فضاهای عمومی را برای آن‌ها غیر جذاب می‌سازد و این باعث ایجاد حس ناامنی در زنان می‌شود و تا زمانی که زنان مشارکت عمومی نداشته باشند نمی‌توان این فضاها را برای آنان امن گردانید. همچنین تا هنگامی که زنان در خیابان‌ها و مکان‌های عمومی و... احساس آرامش نکنند، نمی‌توان حس ناامنی را در آن‌ها از بین برد. پس نگرانی از رفت‌وآمد در سطح شهر، آزار و اذیت و... همگی می‌توانند در احساس ناامنی اجتماعی زنان مؤثر باشند.

در این مطالعه تلاش شده‌است تا زمینه‌های احساس ناامنی اجتماعی در بین زنان بررسی و عوامل مؤثر بر نگرانی‌ها و ترس‌های زنان در فضاهای عمومی و محیط شهری شناسایی گردد. پرسش اصلی این پژوهش آن است که:

چه عوامل کالبدی با احساس ناامنی اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهری در جامعه مورد بررسی ارتباط دارند و چگونه می‌توان احساس امنیت اجتماعی مطلوب را در سطح جامعه ارتقاء بخشید؟

برخی از سؤالات دیگر این مطالعه عبارت است از:

آیا بین فضاهای بی دفاع شهری و احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد؟
 آیا بین نظارت اجتماعی (طبیعی و غیرطبیعی) و احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد؟

آیا بین خوانایی فضا و احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد؟
 آیا بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (نظیر سن، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و...) و احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت مطالعه در خصوص عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی از اینجا ناشی می‌شود که بدون شناخت عوامل مؤثر و مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی در زنان، تأمین امنیت اجتماعی و نظم عمومی در سطح جوامع امکان‌پذیر نخواهد بود. لذا شناخت این عوامل در ایجاد احساس امنیت اجتماعی، از پیش شرط‌های اساسی در برنامه‌ریزی جهت ارتقاء سطح امنیت اجتماعی هست.

ضرورت و اهمیت بررسی این موضوع هنگامی آشکارتر می‌شود که افراد با محدودیت جابجایی از مشارکت فعال بازمی‌مانند و نبود امنیت برای زنان، چه واقعی و چه بالقوه سبب می‌شود زنان نتوانند شهروند تمام‌عیار به شمار بیایند و به راحتی در زندگی عمومی مشارکت داشته باشند. (زنجان‌زاده اعزازی، ۱۳۸۱).

زنان بخش عمده عابران پیاده را تشکیل می‌دهند و کمتر از مردان راننده یا مالک خودرو هستند و در مواقع زیادی همراه با کودکان هستند، از نظر زمانی نیز به‌طور عموم از سفرهای شبانه می‌ترسند و زمان‌بندی خود را برحسب اجتناب از سفرهای پس از تاریکی هوا تنظیم می‌کنند. در این صورت برنامه‌ریزی برای شناخت و تحلیل الگو و نیازهای امنیت تردد زنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در بلندمدت موجب ارتقای کمیت و کیفیت استفاده از فضاهای شهری و حضور بالفعل و اثرگذار زنان در

شهرها می‌شود. همچنین باید به این نکته توجه نمود که، بالا بودن احساس ناامنی در کل جامعه و به‌ویژه در زنان پیامدها و نتایج نامطلوبی در عرصه‌های مختلف زندگی آنان و جامعه در پی خواهد داشت.

یکی از این پیامدها آن خواهد بود که زنان خود را در خانه زندانی و از فعالیت اجتماعی و مشارکت مطلوب اجتناب می‌کنند. عدم مشارکتِ نیمی از نیروی انسانی جامعه نیز پیامدهای نامطلوبی بر وضعیت اجتماعی جامعه خواهد داشت. دوم آنکه احساس ناامنی باعث رشد بی‌اعتمادی زنان نسبت به سایرین خواهد شد و عنصر بی‌اعتمادی نیز زمینه‌انزوا گزینی زنان را فراهم خواهد کرد.

سوم آنکه رشد احساس ناامنی در زنانی که نقش مادری بر عهده‌دارند باعث کاهش استفاده فرزندان آنان از امکانات عمومی نظیر پارک‌ها و فضاهای بازی می‌شود و این امر مانع شکل‌گیری مهارت‌های زندگی در فرزندان آنان خواهد گشت.

چهارم آنکه احساس ناامنی باعث تغییر سطح زندگی زنان خواهد شد. برای مثال باهدف تغییر روحیات و برطرف کردن خستگی روزانه، آن‌ها از خروج از منزل و رفتن به پارک‌ها و مراکز تفریحی اجتناب خواهند ورزید.

پنجمین پیامد احساس ناامنی، آثار مالی و اقتصادی آن است. برای مثال ترس از انواع جرائم در زنان و لزوم محافظت، باعث همراهی شوهر یا برادر یا پدر با آن‌ها برای رفت‌وآمد خواهد شد. همچنین استفاده از تاکسی‌سرویس‌ها به‌جای وسایل نقلیه عمومی، عدم فعالیت کاری در شب یا در مناطق خاصی از شهر یا در مناطق خارج از شهر نیز از جمله آن‌هاست. (نجیبی ربیعی، ۱۳۸۵: ۱۷)، با توجه به مطالب فوق و عدم مشارکت نیمی از جمعیت جامعه که به دلیل احساس ناامنی در اجتماع حضوری محسوس ندارند، می‌تواند نتایج نامطلوبی را در توسعه پایدار و متوازن جامعه که نیازمند حضور همه انسان‌ها هست، برجای گذارد.

همچنین اهمیت مطالعه در خصوص عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی ازاینجا ناشی می‌شود که بدون شناخت این عوامل، تأمین امنیت اجتماعی و نظم عمومی

در سطح جوامع امکان‌پذیر نخواهد بود. لذا شناخت این عوامل از پیش شرط‌های اساسی در برنامه‌ریزی جهت ارتقاء سطح امنیت اجتماعی است. به همین دلیل انجام تحقیقات در زمینه بررسی علل و عوامل مرتبط با احساس ناامنی در زنان، به‌منظور پیشگیری از جرم و کاهش اثرات و پیامدهای این ترس در جامعه و افزایش احساس امنیت شهروندان، لازم و ضروری است.

اهداف تحقیق

اهدافی که در فرآیند انجام پژوهش حاضر به دنبال آن هستیم به دودسته تقسیم می‌شوند.

الف: اهداف اصلی:

اهداف اصلی در این پژوهش بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی زنان در شهر مهاباد و همچنین مشخص نمودن تأثیر ویژگی‌های کالبدی شهری بر ناامنی اجتماعی زنان در این شهر هست.

ب: اهداف تفصیلی:

۱. بررسی رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری و احساس ناامنی اجتماعی زنان در جامعه؛
۲. بررسی رابطه بین نظارت و احساس ناامنی اجتماعی زنان؛
۳. بررسی رابطه بین خوانایی فضا و احساس ناامنی اجتماعی زنان؛
۴. بررسی رابطه بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و احساس ناامنی اجتماعی زنان؛

مبانی نظری

بحث درباره امنیت اجتماعی و احساس ناامنی از پیشینه بس طولانی برخوردار است. گرچه طرح این مباحث در میان اندیشمندان باستان چندان تخصصی و محدود به زمینه‌های خاص نبوده است، اما بدون تردید آغاز بحث در رابطه با امنیت اجتماعی را می‌توان در مباحث افلاطون، ارسطو و مای توماس هابل و ژان ژاک روسو و بالاخره سیر تاریخی آن‌ها می‌توان از زمان شکل‌گیری گفتمان‌های امنیت ملی و ظهور نظریه پردازان رهیافت «رنالیسم سنتی» دنبال نمود. (نوید نیا، ۱۳۸۲: ۱۴).

نظریه‌های مبتنی بر تأثیر محیط فیزیکی و فضا بر امنیت

بر اساس این رویکردها، فضاها بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارند و می‌توانند برای تنظیم رفتار او بکار گرفته شوند. این نظریه‌ها به شرایط کالبدی و فیزیکی و به‌طور کلی ویژگی‌های فضا، محیط و مکان توجه دارند و مفاهیمی مانند فضای عمومی و خصوصی یا طراحی محیطی را مدنظر قرار می‌دهند. در این نظریات، اعتقاد بر این است که بین ساختار محیط و احساس ناامنی رابطه وجود دارد و نشانه‌هایی حاکی از انحطاط کالبدی محل سکونت و ضعف نظارت‌های اجتماعی، احساس ناامنی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۲۴).

از جمله مهم‌ترین تلاش‌ها در حوزه مسائل اجتماعی و تبیین آن‌ها به‌واسطه متغیرهای محیطی متعلق به مکتب شیکاگو است. دانشمندان مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، جرائم شهری را در محیط‌های شهری با توجه به ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی و کالبدی مناطق مختلف شهر مورد بررسی قرار دادند و بر این باور بودند که رفتار ساکنان شهری در قالب محیط‌های شهری قابل مطالعه است و ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و کالبدی در جرم‌زایی منطقه تأثیر دارد.

رابرت عزرا پارک بنیان‌گذار مکتب شیکاگو در جامعه‌شناسی شهری معتقد بود که سازمان و بستری که شهر نام‌گرفته است و در پی پاسخ به نیازهای ساکنین، پا به عرصه

وجود نهاده، خود پس از شکل‌گیری به‌مثابه عنصری خارجی بر ساکنین تحمیل می‌شود و بر اساس طرح و علایق نهفته در خود به ساکنین شکل می‌بخشد. (پیران، ۱۳۶۹: ۲۹)

ارتباط بین شهر و جرم از آن‌روست که ویژگی‌های فضایی، محیطی شهر می‌تواند پرورش‌دهنده جرائم خاصی باشد. برای مثال برخی خیابان‌ها می‌توانند شاهد بروز خشونت‌های خیابانی (Street violence) باشند. محلات خاصی از شهر با توجه به تراکم جمعیتی و وضعیت اقتصادی-اجتماعی ساکنین آن می‌توانند باعث شکل‌گیری گروه‌های سازمان‌یافته‌ای از مجرمین شوند و یا محل تمرکز و سکونت مهاجرین شهری، ترافیک سنگین شهر، ایستگاه‌های خلوت و بی‌کنترل شهری، کلوب‌های شبانه در شهرهای بزرگ و ... می‌توانند زمینه‌های مستعدی برای رشد جرائم به حساب آیند. (نجیبی ربیعی، ۱۳۸۵: ۴۳).

استراتژی مدیریت خطر

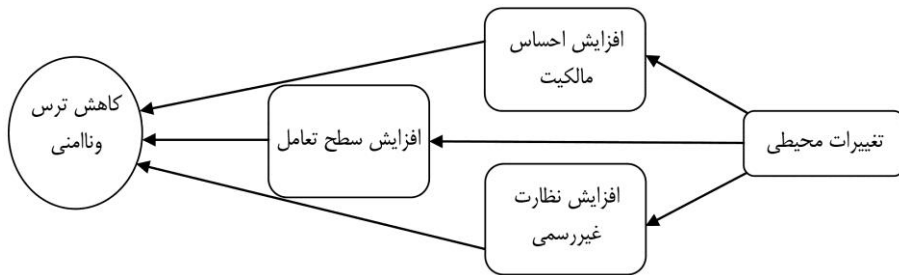
اسوگان و ماکس فیلد معتقدند که رفتارهای ممانعت از جرم به دو مقوله عمده قابل تقسیم است: استراتژی مدیریت و استراتژی اجتناب از خطر. اینان همچنین بیان می‌دارند که هر فرد می‌خواهد خطر در معرض آزار و اذیت قرار گرفتن را با اجتناب از ورود به موقعیت‌ها و محیط‌های خطرناک کاهش دهد. خط‌مشی‌های مربوط به مدیریت خطر نیز وقتی می‌توانند به کار روند که فرد خود را در یک موقعیت یا مکان بالقوه خطرناک بیابد و برای آنکه در معرض خطر قرار نگیرد، اقدامات پیشگیرانه‌ای انجام دهد. در نتیجه استدلال اصلی این نظریه آن است که آنانی که این راهبردها را به کار می‌بندند احساس امنیت کمتری دارند و از این‌رو عموماً نگران‌تر هستند. چراکه اگر نمی‌ترسیدند این استراتژی‌ها را به کار نمی‌بستند. لازم به توضیح است که دو عامل یادشده باعث بیشتر شدن ترس نمی‌شوند بلکه مسئله آن است که افرادی که بیشتر

می‌ترسند بیشتر به اقداماتی توسل می‌جویند که امنیت آنان را تأمین کند. در اینجا بیشتر همبستگی مدنظر است تا علیت (جگوری، ۲۰۱۰: ۱۳۵).^۱

فضای قابل دفاع

از جمله دیگر نظریه‌پردازانی که در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی در خصوص ارتباط بین فضا و ناامنی اهتماماتی را به خرج داده اسکار نیومن است. او نظریه فضای قابل دفاع را به‌عنوان ابزاری جهت کاهش جرم در نواحی شهری ارائه داد. او معتقد بود فضاهایی که امکان دیدن و دیده شدن در آن‌ها بیشتر باشد و در ضمن امکان کمی برای فرار فراهم آورند، پتانسیل کم‌تری برای فعالیت مجرمان فراهم می‌آورند.

نیومن نظریه خود را در سال ۱۹۷۳ در قالب کتاب «فضای قابل دفاع: مردم و طراحی در شهر پرخشونت» بسط داده و می‌پروراند. از نظر نیومن فضای قابل دفاع «اصطلاح جایگزینی است برای دامنه‌ای از مکانیسم‌ها (موانع واقعی و نمادین که تحت عنوان حوزه‌های نفوذ تعریف می‌شوند و فرصتهایی را برای نظارت خلق می‌کنند) که باهم ترکیب می‌شوند تا محیط را تحت کنترل ساکنینش درآورند».

نیومن در توضیح مقدمات نظریه «فضای قابل دفاع» از طراحی محیطی ساختمان‌ها به‌عنوان عامل مسبب برای تبیین تفاوت‌های موجود در نرخ‌های جرم در دو پروژه عظیم مسکن مشابه در آمریکا نام می‌برد. او اظهار می‌دارد «شکل فیزیکی محیط شهری

^۱ JAGORI

احتمالاً پشتیبان سرسختی برای جرم‌خیزی است که در قربانی شدن جامعه نقش دارد» (نیوتن^۱، ۱۹۷۳: ۲). این عناصر "۱- قابلیت محیط فیزیکی برای ایجاد قلمروهای ادراک‌شده تأثیر محلی ۲- «قابلیت طراحی فیزیکی در ایجاد فرصت‌های نظارت برای ساکنین و کارگزارانشان ۳- قابلیت طراحی برای تأثیرگذاری بر برداشت از منحصر به فرد بودن، ایزوله بودن و بدنام بودن پروژه ۴- تأثیر مجاورت جغرافیایی نواحی امن بر روی امنیت نواحی مجاور". عناصر چهارگانه فضای قابل دفاع می‌توانند عرق نهفته به محله و احساس ساکنین به اجتماع را به مسئولیتی الزام‌آور در قبال تأمین امنیت و ارتقاء محله امن، مولد و خوب نگهداری شده تبدیل کند (Cozens et al: 1992). بدین‌سان در مقام تحلیل‌گر امنیت در فضاهای عمومی شهر از ترکیبی از متغیرهای محیطی (کالبدی) و اجتماعی برای توضیح آن بهره می‌گیرد.

در ایران نیز پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه ناامنی محل سکونت نشان می‌دهد که ویژگی‌های یک مکان ناامن عبارت‌اند از: وجود فضای خالی پشت ارتفاعی که دید ناظران را از بین می‌برد، فرورفتگی‌ها و قطع ارتباط بصری که موجب ایجاد امنیت برای بزهکاران می‌شود. همچنین زیر گذرها، گودها و زیر پل‌ها از جمله فضاهای غیرقابل دفاع می‌باشند.

پنجره‌های شکسته (نظریه نامد نیت)

از جمله نظریه‌های دیگر در تبیین احساس ناامنی، نظریه پنجره‌های شکسته «ویلسون و شیلینگ» (1982) یا «نظریه بی‌تمدنی» است. جیمز کیو و جورج شیلینگ صاحبان این نظریه معتقدند محله‌هایی که در آن‌ها نشانه‌هایی از بی‌توجهی و خرابی نظیر تلنبار شدن زباله‌ها، نمای بیرونی ناموزون ساختمان‌ها و پنجره‌های شکسته وجود دارد - به بیان دیگر امکان دسترسی مجرم مهیاست - حاکی از آن است که ساکنین آن محله احساس آسیب‌پذیری بیشتری دارند و قصد دارند از حضور، مشارکت و محافظت اجتماع خود

¹ Newman

کنار بکشند. این شاخص‌ها می‌توانند زمینه ایجاد جرم را فراهم کنند و نشانه آن باشند که ساکنین علاقه‌ای به مواجهه با جرائم ندارند تا خطر جرائم را در محل کاهش دهند. در نتیجه، زمختی و خرابی فیزیکی در بین ساکنین، ترس و ناامنی بیشتری را فراهم خواهد آورد. (ویلسون، ۱۹۸۲: ۲۱۰). لازم به ذکر است که این نظریه با عنوان نظریه نامد نیت نیز معروف است. در واقع در اینجا بر فحش و ناسزاهای نوشته‌شده بر روی دیوارها، آشغال‌ها، ساختمان‌های متروکه و یا تجمع مردمان بی‌سرپناه در محله‌ها توجه می‌شود.

سیمای شهر

لینچ بزرگ‌ترین نظریه پرداز طراحی محیط به جستجوی معنا در کالبد شهر پرداخت و نتایج حاصل از کاوش‌های او تأثیری انکارناپذیر در عرصه‌های مختلف علوم اجتماعی و مطالعات شهری از جمله معماری و طراحی شهری داشته‌است. لینچ رویکردی شناختی نسبت به شهر داشت روشی که او اتخاذ کرده بود یعنی رسیدن به معنای موجود در شهر از طریق فراگیری نقشه‌های ذهنی ساکنین، به اساس و بنیادی برای جغرافیای شناختی بدل شد. کوین لینچ معتقد است فضا فعالیت را پیشنهاد و همین‌طور آن را محدود می‌کند. بنابراین محیط باید مطلوب بوده و از نظر کالبدی محیطی امن باشد. یکی از اساسی‌ترین مفاهیم لینچ مفهوم «خوانایی» در فضای شهری است به عقیده لینچ خوانایی سبب می‌شود که به آسانی اجزای شهری را بتوان شناخت و بتوان آن‌ها را در ذهن، در قالبی به هم پیوسته به یکدیگر ارتباط داد. این درک از فضا به افراد کمک می‌کند تا خود را در فضا بازیافته و در آن احساس ایمنی کنند. (لینچ، ۱۳۸۳: ۹۰)

به اعتقاد او شهرها خوانایی خود را از دست داده‌اند، امری که سبب گم‌گشتگی انسان‌ها شده‌است. این مهم است که فضای شهری دارای ساختاری قابل درک و نواحی متفاوت با ویژگی‌های قابل شناسایی باشد. نشانه‌ها کمکی اساسی برای جهت‌یابی و هدایت شدن در شهری بزرگ محسوب می‌شوند.

خوانایی یک شهر از طریق ابزار کالبدی آشکارتر می‌شود و به میزانی که یک کالبد بتواند با شهروندان خود از طریق ویژگی‌های کالبدی ارتباط نمادین ایجاد کند، یک شهر خوانا و ناخوانا ارزیابی می‌شود. وقتی فضایی خوانا است به احساس راحتی و امنیت کمک می‌کند و برعکس هنگامی که علائم راهنما وجود ندارند و فضا گیج‌کننده است، احساس امنیت از بین می‌رود (Russ, 2006: 25).

چشمه‌ای خیابان

جین جیکوبز، نظریه‌پرداز بزرگ شهری (1961)، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به‌عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تأکید می‌کند. وی ایجاد حرکت، استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها را به‌عنوان مؤلفه‌هایی در جهت ساختن یک محیط خوب شهری قلمداد می‌کند.

این عامل که در قالب تئوری چشمه‌ای خیابان مطرح شده است به معنای نظارت به‌وسیله خود مردم بر فضای شهری به‌صورت غیررسمی هست. بر اساس مطالعه‌ای که روی خشونت در واحدهای همسایگی شهری در اواسط دهه ۱۹۹۰ انجام شد، نتایج نشان داد که نرخ خشونت کمتری در واحدهای همسایگی که "روحیه جمعی" دارند، اتفاق می‌افتد و این روحیه باعث نظارت در نگهداری و مراقبت از بچه‌های آنان و ابقای نظم عمومی می‌شود (www.pps.org).

افزودن عصاره "چشم‌های خیابان" به برنامه‌ریزی و طراحی، فرصت‌هایی را برای مراقبت‌های نامحسوس از مکان‌های رهاشده که ممکن است جرم و جنایت در آنها رخ بدهد، پدید می‌آورد. مردم وقتی در معرض دید هستند و یا صدایشان شنیده می‌شود، احساس امنیت بیشتری دارند این‌یک اصل کلی است که همه توسعه‌های

جدید باید طوری طراحی شوند که فرصتهایی را برای مراقبت طبیعی افزایش بدهند (موناهان، ۲۰۰۶: ۸۳).

پیشینه تجربی تحقیق

شهر امنِ فارغ از اعمال خشونت‌آمیز علیه زنان^۱:

این تحقیق حاصل کار مشترک دپارتمان توسعه زنان و کودکان، دولت محلی دهلی، JAGORI, UNIFEM و برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد در جولای ۲۰۱۰ است. تحقیق بر اساس یک پیمایش عظیم در نه منطقه شهر دهلی انجام شده است. هدف اصلی تحقیق بررسی خشونت در حوزه عمومی است که شامل آزار جنسی، پائیدن زنان، لمس کردن، تجاوز جنسی، تظاهر به تجاوز، مترصد زنان بودن، متلک‌پرانی و از این قبیل است. بر اساس یافته‌های این تحقیق دختران دانش‌آموز و دانشجو بیشتر در معرض آزار لفظی و بعدازآن در معرض آزار بصری قرار دارند. همچنین آزار فیزیکی در بین دختران دانش‌آموز بالاترین میزان را در بین انواع دیگر آزارها به خود اختصاص داده است.

گشت‌وگذاری در پارک: ادراکات جنسی از ترس در پارک «اُز»، شیکاگو^۲:

این تحقیق در سال ۲۰۰۶ در قالب یک پیمایش و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه انجام شده است.

تمرکز اصلی پژوهش بر این مسئله است که فهم و ادراک مردم از ترس در فضاهای عمومی امر مهمی در ایجاد و پایداری فضاها و همچنین ایجاد دسترسی و قابلیت حرکت برابر برای همه است. در همین راستا به دنبال بررسی ادراک فضایی از ترس در فضاهای عمومی شهر در نزد زنان و مردان و نحوه تأثیرگذاری این ادراکات بر الگوی گردش آن‌ها را مورد بحث قرار می‌دهد.

^۱ (Safe City Free of Violence against Women and Girls Initiative)

^۲ (A Walk in the Park: Gendered Perceptions of Fear in Chicago, مانک Oz, مانک)

یافته‌های پژوهش حاکی از آن هستند که هرچند زنان و مردان از نظر قرار گرفتن در معرض خشونت تفاوت معناداری با همدیگر ندارند اما زنان بیشتر از مردان احساس ترس و ناامنی می‌کنند و به همین دلیل احتمال بیشتری دارد که زنان به دلیل ترس از قربانی شدن جرم از رفتارهای خودتنظیم کننده استفاده کنند. زنان در مناطق روشن و پرتردد احساس امنیت بیشتری دارند. اکثر زنان معتقدند که بدون همراه نمی‌توان در شب از فضاها استفاده کرد. اکثر زنان از این لحاظ که به دلیل عدم تبعیت از هنجارهای خاصی در رفتارشان، مورد خشونت قرار می‌گیرند، خود را مقصر می‌دانند. ازجمله مهم‌ترین نتایج پژوهش این است که بیان فضایی مردسالارانه در نگه‌داشتن زنان در خانه بسیار مؤثر است و ترس از خشونت باعث می‌شود که محدودیت‌هایی بر سر راه گردش زنان در فضاها، عمومی ایجاد شود و بدین‌سان زنان را مجبور می‌کند که ممنوعیت‌های زمانی و مکانی را برای خود ایجاد کنند. اگر زنان به این نتیجه برسند که فضای عمومی تهدیدکننده‌است از حضور در آن اجتناب کرده و یا محدودیت‌هایی را برای گردش در آن فضا قائل می‌شوند.

خشونت شهری و ناامنی: یک نقشه راه مقدماتی^۱

این تحقیق توسط کارولینا. آن. موز^۲ انجام شده‌است. موز به همراه سایر محققین در این حوزه معتقد است که نموده‌های فضایی خشونت دارای اهمیت ویژه‌ای هستند و در کنار آن نیز نحوه طراحی فضا در ترویج جرم و ناامنی دارای نقش بسزایی است. به‌طورکلی شهرها و پیرامونشان (بسیاری از فقرای شهری در آنجا سکونت دارند) غالباً دربردارنده فضاهای ناامن (که بازتاب زیرساخت و طراحی ضعیف‌اند) و مکان‌هایی هستند که تجاوز و هتک حرمت، سرقت و جرائم خشونت‌آمیز در آن‌ها یافت می‌شود. فضاهای ناامن نیز شامل حمل‌ونقل عمومی و همچنین نواحی دورافتاده و کم‌نور از قبیل مسیرها و کوچه‌های تاریک، ایستگاه‌های اتوبوس دورافتاده و دستشویی‌های عمومی هستند. به

^۱ Urban Violence and Insecurity: An Introductory Roadmap.

^۲ Caroline O. N. Moser

همین دلیل فضاهای شهری به گونه روزافزونی در عکس‌العمل به دو موضوع مرتبط به هم در حال سازمان‌دهی مجدد هستند: ابتدا، میزان تشدید یافته جرم و خشونت و دوم، فقدان اعتماد به ظرفیت دولت برای تدارک سیاست‌های کارآمد در خصوص امنیت. در نهایت برای هرگونه سیاست‌گذاری که به دنبال کاهش مؤثر خشونت است فهم اینکه یک جامعه چگونه به انواع مختلف خشونت پاسخ می‌دهد و یا در برابر آن‌ها هیچ پاسخی نمی‌دهد عنصری اساسی است.

نگاهی دوباره به [مقوله‌های] ترس و مکان: ترس زنان از موردحمله قرار گرفتن و محیط مصنوع^۱

سرسرا^۲ و راشد پین^۳ در این مقاله به بررسی رابطه بین محیط مصنوع و ترس زنان از خشونت می‌پردازند که به صورت تطبیقی در دو شهر اروپا انجام شده است. از نظر نویسندگان آن، تلاش برای امحاء ترس از مورد خشونت قرار گرفتن در بین زنان به واسطه تغییر در محیط‌های مصنوع به امری معمول بین دانشگاهیان و طراحان شهری بدل شده است.

مطالعات در هر دو شهر نشان می‌دهد که موقعیت فیزیکی ترس به‌ویژه در محیط‌های مصنوع به کرات در گزارش زنان ذکر شده است و در اولین نگاه خود را به‌عنوان مهم‌ترین نشانه ترس از موردحمله قرار گرفتن، موضوع عمل نشان می‌دهد. همچنین پاسخ‌گویان اذعان داشته‌اند که ایجاد خیابان‌های مخصوص عابرهای پیاده که حضور افراد دیگر را می‌طلبد، کاهش ترس و افزایش امنیت را به همراه دارد.

نتیجه‌گیری کلی مقاله بر این مبنا شکل گرفته است که راه‌حل‌های محیطی در خصوص کاهش ترس از جرم جذاب هستند اما درعین حال این نمونه در مورد ترس زنان (تحقیق انجام شده) آشکارا دشواری‌ها و ناسازگاری‌های مفهومی و عملی اصلاح

¹ Revisiting fear and place: Women's fear of attack and the built environment.

² Hille Koskela

³ Rachel Pain

از طریق ارتقاء و بهبود محیطی را نشان می‌دهد. بسیاری از زنان خودشان را از خلال مقابله با خطر توانمند می‌کنند درحالی‌که سیاست‌های پیشگیری از جرم در قالب توصیه‌های رفتاری، هشدارها در خصوص تجاوز و هتک حرمت یا طراحی مجدد خیابان‌هاست.

زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری

این مقاله به همت فردین علی‌خواه و مریم نجیبی ربیعی بر اساس پژوهشی نوشته‌شده است که با همین عنوان در سال ۱۳۸۴ به سفارش دفتر امور زنان وزارت کشور توسط نویسندگان مقاله انجام شده است. این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ این پرسش بوده است که «میزان ترس از جرائم در فضاهای عمومی شهری در بین زنان چقدر است و چه عواملی بر این امر تأثیر گذارند؟».

بررسی جامعه‌شناختی علل و عوامل مؤثر بر ترس از جرم در میان زنان شهر تهران؛

این تحقیق در قالب پایان‌نامه مقطع فوق‌لیسانس رشته علوم اجتماعی دانشگاه تهران توسط زهرا میر حسینی در سال ۱۳۸۷ انجام شده است. نگارنده این پایان‌نامه معتقد است اگرچه یافته‌های تحقیقات قبلی نشان می‌دهند که عوامل محیطی و فضایی، معماری و طراحی مردانه شهرها و تجربه بزه‌دیدگی علل اصلی ترس زنان از جرم و ناامنی است اما تحقیق صورت گرفته ضمن دستیابی به عوامل فوق‌بر عوامل دیگری همچون: نوع جامعه‌پذیری، خشونت، انزوای اجتماعی، تولید و بازتولید ترس در خانواده و اجتماع، نبود حمایت‌های قانونی و... در کنار شرایط ویژه زنان نظیر بارداری، غریبگی، بیماری و معلولیت نیز تأکید دارد.

احساس ناامنی در تجربه زنانه از زندگی روزمره

این مقاله کاری است مشترک و به همت یوسف اباذری، سهیلا صادقی فسایی و نفیسه حمیدی نوشته شده است. هدف مقاله بررسی احساس ناامنی در تجربه ایست که زنان از زندگی روزمره در فضاهای شهری دارند. از نظر آن‌ها اگرچه ممکن است فضاهای شهری مخاطرات گوناگونی را برای اقشار اجتماعی مختلف ایجاد کند، اما به نظر می‌رسد زنان به دلیل داشتن بدن زنانه‌ای که می‌تواند از سوی مردان با خطراتی چون تجاوز و اعمال خشونت مواجه شود، تجربه ویژه‌ای از احساس ناامنی از زندگی در فضای شهری رادارند و این تجربه در میان گروه‌های مختلف زنان و در طبقات اجتماعی مختلف، دارای برخی ویژگی‌های مشابه است. در میان تجربه‌های مختلفی که ممکن است به دلیل داشتن بدنی زنانه برای زنان به وجود آید، تجربه احساس ناامنی و ترس از مورد تجاوز و تهاجم واقع شدن یکی از جدی‌ترین آن‌هاست و علی‌رغم اندیشیدن تدابیر امنیتی و حفاظتی برای شهروندان، به یکی از دغدغه‌های مشترک زنان در شهرهای مختلف جهان بدل شده است. بنابراین به نظر می‌رسد شرح و بسط این تجربه در فرهنگ ایرانی، اولاً برای شناخت پدیده‌ای اجتماعی به نام احساس ناامنی زنانه (به‌عنوان بخشی از زندگی روزمره جامعه ما) لازم باشد و ثانیاً به زنان، از هر قشر و پایگاهی که باشند کمک کند تا موقعیت خود را بهتر بشناسند و مشکل خود را مسئله‌ای شخصی نپندارند.

یافته‌های اصلی تحقیق می‌توان گفت:

با توجه به جدید بودن موضوع امنیت شهری زنان منابع تحقیقاتی موجود بسیار محدود بوده و می‌توان گفت تاکنون در زمینه بررسی تأثیر ویژگی‌های کالبدی شهری بر احساس ناامنی زنان، پژوهش مستقلاً انجام نگرفته و یافته‌های در دسترس، در حد اشاراتی در پژوهش‌های دیگر که عمدتاً مربوط به سایر نقاط جهان است؛ از این منظر پژوهش

حاضر به عنوان مدخلی برای بررسی‌های بیشتر قابل نقد و بررسی خواهد بود. در زمینه امنیت اجتماعی در داخل و خارج از کشور تنها مطالعاتی چند صورت گرفته است.

چهارچوب نظری

همچنین در این چهارچوب نظری، نظریه فضای قابل دفاع اسکار نیومن مشهور است. نیومن معتقد است با استفاده از سازوکارهای نمادین می‌توان محیط را به کنترل ساکنان درآورد. نیومن در مورد کنترل فضا می‌گوید محیط کالبدی باید دارای مکانیزه‌های نمادین باشد تا عرصه‌های مختلف درک شود. او در این نظریه، طراحی محیطی ساختمان‌ها را به عنوان عاملی جهت تبیین تفاوت‌ها در نرخ‌های جرم در آمریکا معرفی کرد. به نظر او شکل فیزیکی محیط شهری، جامعه را برای جرم‌خیزی مهیا می‌کند و چهارعنصر را برای فضای قابل دفاع ذکر می‌کند که به تنهایی یا در کنار یکدیگر به وجود آمدن محیط‌های امن در شهرها کمک می‌کند. او این عناصر را ایجاد قلمرو مناسب، احساس تعلق به مکان، امکان وجود نظارت بهبود شرایط فیزیکی می‌داند.

همچنین در این چهارچوب از نظریه پنجره شکسته ویلسون و شیلینگ استفاده شده است که در آن به نظم محله توجه شده است. به عبارت دیگر به هم‌ریختگی، بی‌توجهی و آسیب‌پذیری محله در جرم‌خیزی و ناامنی آن محله تأثیر زیادی دارد و مواردی از قبیل خرابی، تلنبار شدن زباله‌ها، نمای ناموزون ساختمان‌ها، فحش و ناسزاهای نوشته شده بر روی دیوارها، ساختمان‌های متروکه و پنجره‌های شکسته ترس و ناامنی زیادی را به وجود می‌آورد. آن‌ها از مثال پنجره شکسته استفاده کردند تا نشان دهند چگونه یک محله در صورت عدم رسیدگی دچار ناامنی می‌شود. محله‌ای که شلخته، کثیف و بی‌نظم باشد بیانگران است که ساکنان این‌گونه محله‌ها قصد حضور، مشارکت و محافظت از اجتماع خود را ندارند و احساس آسیب‌پذیری می‌کنند در نتیجه مجرمان و کج‌رفتاران احساس می‌کنند کسی به اوضاع محله اهمیت نمی‌دهد و رسیدگی به آن وجود ندارد و در نتیجه شروع به انجام اعمال خلاف می‌نمایند.

جین جیکوبز به تعامل بین فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی برای تبیین امنیت شهری اشاره کرده است. و محیط و فضا را در صورتی امن و موفق می‌داند که آن فضا فعال باشد و فعالیت‌های خیابانی در آن وجود داشته باشد یعنی مراقبت طبیعی در آن امکان‌پذیر باشد. ایشان این تئوری را چشم‌های خیابان نامیده‌اند که به معنی نظارت به وسیله خود مردم بر محیط است و معتقد است در مکان‌هایی که روحیه جمعی وجود دارد، این روحیه باعث نظارت و مراقبت و همچنین ایجاد نظم عمومی می‌شود و خشونت کمتری در آن‌ها اتفاق می‌افتد.

یکی دیگر از نظریات به کار گرفته شده در این تحقیق نظریه کوین لینچ است. لینچ نسبت به شهر رویکردی شناختی دارد و به جستجوی معنا در کالبد شهر می‌پردازد. یعنی معتقد است از طریق فراگیری نقشه‌های ذهنی ساکنان می‌توان به معنای موجود در شهر رسید. او معتقد است که فضا یک فعالیت را رونق می‌بخشد یا آن را محدود می‌کند بنابراین باید محیطی را برای ساکنان فراهم کرد که مطلوب بوده و همچنین از نظر کالبدی امن باشد. یکی از اساسی‌ترین مفاهیم لینچ «خوانایی» در فضای شهری است. لینچ معتقد است در صورتی که یک فضا خوانا باشد اجزای آن به آسانی قابل تشخیص است و به راحتی می‌توان در ذهن خود آن‌ها را به صورت به هم پیوسته به یکدیگر ارتباط داد. وقتی افراد فضا را درک کنند باعث می‌شود تا خود را در فضا پیدا کنند و احساس ایمنی نمایند. بنابراین مهم است ساختاری قابل درک و ویژگی‌هایش قابل شناسایی باشد.

فرضیات تحقیق:

به نظر می‌رسد بین فضاهای بی‌دفاع شهری با احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین نظارت اجتماعی با احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد.

به نظری رسد بین خوانایی فضا با احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد. به نظر می‌رسد بین ویژگی‌های جمعیت شناختی (نظیر سن، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و ...) با احساس ناامنی اجتماعی زنان رابطه وجود دارد.

تعریف نظری و عملی مفاهیم تحقیق

احساس ناامنی پدیده‌ای روان‌شناختی اجتماعی است که دارای ابعاد گوناگونی است. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامون است که افراد مختلف به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. در تحقیق حاضر احساس ناامنی اجتماعی به چهار بعد احساس ناامنی جانی، احساس ناامنی مالی، احساس ناامنی اخلاقی و احساس ناامنی عمومی تقسیم شده است. برای عملیاتی کردن این ابعاد، در مجموع از ۱۹ گوی در قالب طیف لیترت استفاده شده و در مقیاس فاصله‌ای موردسنجش قرار گرفته‌اند. تعاریف مفهومی و عملیاتی هر یک از ابعاد احساس ناامنی اجتماعی به شرح زیر است:

احساس ناامنی اجتماعی

احساس ناامنی اجتماعی به هراس از تهدید شدن یا به مخاطره افتادن ویژگی‌های اساسی و ارزش‌های انسانی و ترس از تهدید حقوق و آزادی‌های مشروع گفته می‌شود (افشار، ۱۳۸۵: ۶۱)

احساس ناامنی اجتماعی، هرگونه نگرانی از تهدید، ترس هنگام تنهایی در خیابان، ترس از حضور در خیابان به‌ویژه در شب، عدم اعتماد به غریبه‌ها و غیره را شامل می‌شود. (رهروان، ۱۳۸۸: ۲۵) در این پژوهش، منظور از احساس ناامنی اجتماعی آن است که زنان با حضور در اجتماع، در مکان‌های عمومی، خیابان و ... تا چه حد اطمینان دارند که امنیت آن‌ها تأمین نمی‌شود و احساس ترس و نگرانی می‌کنند.

احساس ناامنی جانی

هرگونه تهدیدی که علیه جان انسان‌ها وجود داشته باشد امنیت جانی آن‌ها را از بین می‌برد. بنابراین شرایط امنیت جانی شرایطی است که هیچ‌گونه تهدیدی علیه جان افراد جامعه وجود نداشته باشد (نبوی و حسین زاده، ۱۳۸۹: ۸۲).

احساس ناامنی مالی

احساس امنیت مالی برای فرد عبارت است از تضمین دارایی‌های فرد از سرقت و دزدی و اطمینان خاطری که از تأمین نیازهای مالی و مادی فرد حاصل می‌شود.

احساس ناامنی اخلاقی

احساس امنیت اخلاقی عبارت است از اطمینان از تضمین اصول و الگوهای اخلاقی در روابط و مناسبات افراد (ساروخانی و ، ۱۳۸۵).

احساس ناامنی عمومی

احساس ناامنی عمومی، هرگونه نگرانی از تهدید، ترس هنگام تنهایی در خیابان، ترس از حضور در خیابان به‌ویژه در شب و غیره را شامل می‌شود. (رهروان، ۱۳۸۸: ۲۵)

فضای شهر: فضای شهری صحنه‌ای است که کنش‌ها و فعالیت‌های عمومی زندگی

شهری در آن به وقوع می‌پیوندد. خیابان‌ها، پارک‌ها، میدان‌ها، و... فضای کنش‌های انسانی را در شهرها شکل می‌دهند:

الف) **فضای فیزیکی شهر:** به آن دسته از فضاهایی که نمادها و جنبه‌های عینی شهر را به نمایش می‌گذارد و بیشتر متوجه ریخت‌شناسی و شکل‌بندی ساختمان‌ها و خیابان‌ها و ... در سطح شهر است.

ب) فضای اجتماعی شهر: شامل مجموعه گوی‌هایی است که، فضای شهر را از جنبه‌های ذهنی انسانی (رفتارها، کنش‌ها و اخلاقیات) و نحوه نمایش آن‌ها در سطح شهر که، توسط کنشگران در زندگی شهری ارائه می‌شود، بیان می‌دارد.

فضاهای بی دفاع

به نظر فضاهای بی دفاع، اماکنی هستند که در بسیاری از موارد به کسی تعلق ندارند و در صورت داشتن مالک از آن‌ها نگهداری نمی‌شود، و در مواردی از دیدها پنهان و در مواردی در معرض دید می‌باشند. بنابراین فضاهایی مطمئن برای اعمال غیرمجاز و خشونت‌آمیز هستند و نسبت به سایر فضاهای شهری قابلیت بیشتری برای بروز جرم‌دارند. زیر پل‌ها، گذرگاه‌های زیرزمینی، باغات، ساختمان‌های عمومی، ساختمان‌های مخروبه و خالی از سکنه و ... و بسیاری از فضاهای دیگر که در زمان‌های متفاوت دارای کارکردهای متفاوت هستند به‌عنوان فضاهای بی دفاع می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند.

نظارت

«ژولیوس تولد» و همکارش، نظارت را چنین تعریف نموده‌اند: کنترل اجتماعی مشروط و محدود شدن رفتار و اعمال فرد یا افراد مورد کنترل به اهداف و هنجار جامعه است. تولد معتقد است: اگر این کنترل با نهادینه شدن هنجارها در فرد صورت پذیرد، جزء کنترل درونی محسوب می‌گردد، ولی اگر صرفاً از طریق افراد جامعه بر کسی اعمال گردد، آن را کنترل بیرونی می‌نامند.

خوانایی فضا

خوانایی اصولاً به درجه درک از یک فضا و وضوح آن برمی‌گردد و اینکه فضای مورد نظر از یک الگوی منسجم برخوردار باشد. وقتی فضایی خوانا است به احساس

راحتی و امنیت کمک می‌کند و برعکس هنگامی که علائم راهنما وجود ندارند و فضا گیج‌کننده است، احساس امنیت از بین می‌رود (راس^۱، ۲۰۰۶: ۲۵).

تعریف عملیاتی شاخص‌ها و ارائه جدول شاخص‌ها و تعداد گوی‌های ساخته شده و نمونه‌ای از گوی‌ها

جدول ۱: تعریف عملیاتی ویژگی‌های فردی

مقیاس سنجش	گویه	شاخص	تعریف نظری	نام متغیر
ترتیبی	شما چندسال سن دارید؟	- سن	رفتار هر فرد تابع خصوصیات و ویژگی فردی مثل سن، جنس، سواد، شغل و... که او را از دیگران متفاوت می‌کند می‌باشد. به نظر لیپست افراد در بطن نیروهای اجتماعی قرار دارند و رفتارشان متاثر از این عوامل است، بعضی از این عواملی که محیط اجتماعی فرد را می‌سازند عبارتند از: تعلیم و تربیت، شغل، درآمد، سن، جنس، محل اقامت و....	ویژگی‌های فردی
اسمی	وضعیت تأهل	- وضعیت تأهل - وضعیت اشتغال:		
اسمی	وضعیت اشتغال	- تحصیلات:		
ترتیبی	تحصیلات	- شغل:		
اسمی	شغل	- میزان درآمد:		
ترتیبی	درآمد	- تعداد اعضای خانوار:		
ترتیبی	تعداد اعضای خانوار	- منطقه محل سکونت		
اسمی	منطقه محل سکونت	- شیوه زندگی		
اسمی	شیوه زندگی			

¹ Russ

جدول ۲: تعریف عملیاتی احساس ناامنی اجتماعی و ابعاد آن

نام متغیر	نوع متغیر	تعریف نظری	شاخص	گوی	مقیاس سنجش	ابزار سنجش
احساس ناامنی اجتماعی	نوع متغیر	احساس ناامنی اجتماعی، هرگونه نگرانی از تهدید، ترس هنگام تنهایی در خیابان، ترس از حضور در خیابان به‌ویژه شب، عدم اعتماد به غریبه‌ها و ... را شامل می‌شود. در این پژوهش منظور از احساس ناامنی اجتماعی آن است که زنان با حضور در اجتماع، در مکان‌های عمومی و ... تا چه حد اطمینان دارند که امنیت آن‌ها تأمین نمی‌شود و احساس ترس و نگرانی می‌کنند.	- نگرانی از به وجود آمدن و... - استفاده نکردن از اتومبیل‌های مسافربر - کمک نکردن به سرنشینان ماشینی که خراب‌شده در شب - ترس از صدمه و جراحت جانی - ترس از تردد به‌تنهایی	- معمولاً وقتی در خیابان منتظر تاکسی یا اتوبوس هستید نگران به وجود آمدن خطری برای خود هستید؟ - آیا در انتخاب اتومبیلی که سوار آن می‌شوید دقت و احتیاط می‌کنید؟ - آیا برای تردد و رفت‌وآمد در شهر به‌غیر از اتوبوس و تاکسی از اتومبیل‌های مسافربر دیگر استفاده می‌کنید؟ - چقدر امکان دارد به سرنشینان ماشینی که در شب خراب‌شده کمک کنید؟ - هنگام برخورد و درگیری لفظی با افراد در شهر چقدر احتمال می‌دهید مورد صدمه و خطرهای جانی و جراحات قرار بگیرید؟ - چنانچه بخواهید در شب یا ساعات خلوت روز بیرون بروید آیا کسی شمارا همراهی می‌کند؟ - وقتی بیرون از خانه می‌روید تا چه حد ترجیح می‌دهید پول و جواهرات به همراه داشته باشید؟ - هنگامی‌که در خیابان و راه می‌روید چقدر حواستان به کیف و وسایل شخصی‌تان است؟ - پیش‌امده است که در کوچه و خیابان کسی به شما متلک برانده باشد و یا حرف‌های زشت به شما بزند؟ - چقدر فکر می‌کنید که در محیط خارج از خانه شاید کسانی پیدا شوند که برایتان ایجاد مزاحمت کنند؟ - آیا پیش‌امده است که کسی شمارا تعقیب کند؟ - آیا شما هنگام بیرون رفتن حجاب و پوشش مناسب دارید؟ - چقدر فکر می‌کنید که در خیابان و اماکن عمومی ممکن است افرادی پیدا شوند که رعب و وحشت ایجاد کنند؟ - آیا برای قدم زدن و هواخوری به‌تنهایی به پارک یا مراکز تفریحی می‌روید؟	سنجش گوی‌های ۲۸-۱۱	
احساس ناامنی جانی	نوع متغیر	هرگونه تهدیدی که علیه جان انسان‌ها وجود داشته باشد امنیت جانی آن‌ها را از بین می‌برد. بنابراین شرایط امنیت جانی شرایطی است که هیچ‌گونه تهدیدی علیه جان افراد جامعه وجود نداشته باشد (نبوی و حسین زاده، ۱۳۸۹: ۸۲)	- همراه نبردن لوازم قیمتی (طلا و جواهرات، موبایل و ...) - مراقب بودن از لوازم شخصی و کیف در خیابان و ... - شنیدن الفاظ رکبک و بددهنی - ترس از مزاحمت خیابانی - ترس از تعقیب شدن - رعایت حجاب و پوشش مناسب - ترس از ایجاد رعب و وحشت در اماکن عمومی	- هنگام برخورد و درگیری لفظی با افراد در شهر چقدر احتمال می‌دهید مورد صدمه و خطرهای جانی و جراحات قرار بگیرید؟ - چنانچه بخواهید در شب یا ساعات خلوت روز بیرون بروید آیا کسی شمارا همراهی می‌کند؟ - وقتی بیرون از خانه می‌روید تا چه حد ترجیح می‌دهید پول و جواهرات به همراه داشته باشید؟ - هنگامی‌که در خیابان و راه می‌روید چقدر حواستان به کیف و وسایل شخصی‌تان است؟ - پیش‌امده است که در کوچه و خیابان کسی به شما متلک برانده باشد و یا حرف‌های زشت به شما بزند؟ - چقدر فکر می‌کنید که در محیط خارج از خانه شاید کسانی پیدا شوند که برایتان ایجاد مزاحمت کنند؟ - آیا پیش‌امده است که کسی شمارا تعقیب کند؟ - آیا شما هنگام بیرون رفتن حجاب و پوشش مناسب دارید؟ - چقدر فکر می‌کنید که در خیابان و اماکن عمومی ممکن است افرادی پیدا شوند که رعب و وحشت ایجاد کنند؟ - آیا برای قدم زدن و هواخوری به‌تنهایی به پارک یا مراکز تفریحی می‌روید؟	۱۶-۱۱	
احساس ناامنی مالی	وابسته (y)	امنیت مالی برای فرد عبارت است از تقسیم دارایی‌های فرد و دزدی و اطمینان خاطر که از تأمین نیازهای مالی و مادی فرد حاصل می‌شود.	- ترس از ایجاد رعب و وحشت در اماکن عمومی	- هنگامی‌که در خیابان و راه می‌روید چقدر حواستان به کیف و وسایل شخصی‌تان است؟ - پیش‌امده است که در کوچه و خیابان کسی به شما متلک برانده باشد و یا حرف‌های زشت به شما بزند؟ - چقدر فکر می‌کنید که در محیط خارج از خانه شاید کسانی پیدا شوند که برایتان ایجاد مزاحمت کنند؟ - آیا پیش‌امده است که کسی شمارا تعقیب کند؟ - آیا شما هنگام بیرون رفتن حجاب و پوشش مناسب دارید؟ - چقدر فکر می‌کنید که در خیابان و اماکن عمومی ممکن است افرادی پیدا شوند که رعب و وحشت ایجاد کنند؟ - آیا برای قدم زدن و هواخوری به‌تنهایی به پارک یا مراکز تفریحی می‌روید؟	فاصله‌ای	
احساس ناامنی اخلاقی	وابسته (y)	احساس امنیت اخلاقی عبارت است از اطمینان از تضمین اصول و الگوهای اخلاقی در روابط و مناسبات افراد (ساروخانی نیا، ۱۳۸۵).	- نرفتن به پارک یا مراکز تفریحی به‌تنهایی - ترس از تله زدن یا هل دادن - منتظر کسی شدن در پارک - ماندن در بیرون پس از تاریکی هوا - در دسترس بودن وسایل نقلیه عمومی	- هنگامی‌که در خیابان و راه می‌روید چقدر حواستان به کیف و وسایل شخصی‌تان است؟ - پیش‌امده است که در کوچه و خیابان کسی به شما متلک برانده باشد و یا حرف‌های زشت به شما بزند؟ - چقدر فکر می‌کنید که در خیابان و اماکن عمومی ممکن است افرادی پیدا شوند که رعب و وحشت ایجاد کنند؟ - آیا برای قدم زدن و هواخوری به‌تنهایی به پارک یا مراکز تفریحی می‌روید؟	۱۸-۱۷	
احساس ناامنی عمومی	وابسته (y)	احساس ناامنی عمومی، هرگونه نگرانی از تهدید، ترس هنگام تنهایی در خیابان، ترس از حضور در خیابان به‌ویژه در شب و غیره را شامل می‌شود. (هروان، ۲۵)	- احساس ناامنی در پایانه‌ها	- پیش‌امده است که مردی به‌عمد در خیابان به شما تنه بزند یا شمارا هل دهد؟ - حاضرید در پارک شهر منتظر کسی بمانید و مدتی درنگ کنید بدون اینکه کاری برای انجام دادن داشته باشید؟ - تا حالا پس از تاریکی هوا در بیرون مانده‌اید؟ - پس از تاریک شدن هوا وسایل نقلیه عمومی به‌راحتی در دسترس هستند؟ - در فضاهای وسایل نقلیه عمومی نظیر پایانه‌ها و ایستگاه‌های اتوبوس احساس ناامنی می‌کنید؟	۲۳-۱۹	
						۲۹-۲۴

جدول ۳. تعریف عملیاتی فضاهای بی دفاع شهری

مقیاس سنجش	گویی	شاخص	تعریف نظری	نوع متغیر	نام متغیر
فاصله‌ای	<p>- آیا در ساعت‌های خلوت هنگامی که تنها هستید از پل‌های عابر پیاده و پله‌ای هوایی عبور می‌کنید؟</p> <p>- آیا شما از زیرگذرها و زمین‌های فرورفته یا گودال‌ها عبور می‌کنید؟</p> <p>- آیا به نظر شما فضاهای دارای پوشش گیاه انبوه برای عبور یک زن به اندازه کافی مناسب هستند؟</p> <p>- چقدر احتمال دارد هنگام شب یا ساعات خلوت روز از کنار ساختمان‌های نیمه‌کاره و خرابه‌های موجود در شهر عبور کنید؟</p>	<p>- عبور از پل‌های هوایی پوشیده شده با آگهی تبلیغاتی</p> <p>- عبور از زیرگذرها، زمین‌های فرورفته و گودال‌ها</p> <p>- فضاهای دارای پوشش گیاه انبوه</p> <p>- عبور از کنار ساختمان‌های نیمه‌کاره رهاشده یا متروک</p>	<p>فضاهای بی‌دفاع اماکنی هستند که در بسیاری از موارد به کسی تعلق ندارند و در صورت داشتن مالک از آن‌ها نگهداری نمی‌شود، و درم واردی از دیدها پنهان و در مواردی در معرض دید می‌باشند. بنابراین فضاهایی مطمئن برای اعمال غیرمجاز و خشونت‌آمیز هستند. زیر پل‌ها، گذرگاه‌های زیرزمینی، باغات، ساختمان‌های عمومی، ساختمان‌های مخروبه و خالی از سکنه و ... و بسیاری از فضاهای دیگر که در زمان‌های متفاوت دارای کارکردهای متفاوت هستند به‌عنوان فضاهای بی‌دفاع می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. (پودراتجی، ۱۳۷۲: ۴۵)</p>	مستقل (V1)	فضاهای بی‌دفاع شهری

جدول ۴: تعریف عملیاتی نظارت اجتماعی

نظارت	مستقل (V2)	- گشت پلیس - مأموران پلیس، نگهبانان بانک، سرایداران و ...	فاصله‌ای
نظارت طبیعی	<p>نظارت طبیعی به معنای توانمندسازی محیط شهری از طریق در معرض دید قرار گرفتن و آسانی نظارت است که امکان نظارت بر مناطق شهری را به‌وسیله شهروندان یا ترجمان‌های انتظامی فراهم می‌کند. به راین اساس این امکان فراهم می‌شود که مناطق شهری در معرض دید عمومی قرار گیرند و از ایجاد مناطق غیرقابل نظارت و به‌اصطلاح "مناطق کور" جلوگیری به عمل آورده می‌شود. (Landsman, 2000: 42)</p> <p>آنچه امروزه "تلویزیون مداربسته" می‌نامیم، یکی از شیوه‌های نظارت و مراقبت است که در دهه اخیر، به گستردگی در محیط‌های اجتماعی بکار می‌رود.</p> <p>دوربین‌های مداربسته می‌توانند در مکان‌هایی در سطح شهر مانند درون معابر، در اتوبوس‌ها، در پارکینگ‌های ماشین، و یا در زیرگذرها و پله‌ای عابر پیاده کار گذاشته شوند. این ابزار ایجاد این حس که محیط تحت نظر است ضریب ایمنی محیط را بالا می‌برد. (Landsman, 2000: 83)</p>	<p>- فرورشدگان مغازه‌ها، دوره‌گردها یا عابریم دیگر</p> <p>- همسایه‌ها یا اعضای خانه‌های اطراف</p> <p>- اضافه کردن پنجره‌های بیشتر و پنجره‌های مشرف به خیابان و ... جهت دید مناسب (جهت‌گیری ساختمان یا ورودی ساختمان‌ها رو به خیابان باشد)</p> <p>- استفاده از نرده‌ها و دیوارهای کوتاه</p> <p>- دروازه‌های نگهبانی</p> <p>- نصب دوربین‌های مداربسته و دوربین مخفی</p> <p>- نصب دستگاه‌های هشداردهنده (آژیر و بوق)</p>	<p>- ایجاد گشت‌های منظم شبانه و روزانه از طرف نیروی انتظامی را برای ایجاد امنیت مناسب می‌دانید؟</p> <p>- آیا در مکان‌هایی که مأموران نیروی انتظامی یا نگهبانان و ... حضور دارند احساس آرامش می‌کنید؟</p> <p>- آیا با افزایش تنوع در فعالیت‌های شهری مثل دست‌فروش‌ها، رستوران‌ها در فضای باز و ... موافقت می‌کنید؟</p> <p>- در صورت رونق فعالیت‌های شبانه نظیر تئاترها، رستوران‌ها و مراکز تفریحی و تجاری تا چه حد مایل هستید برای گذراندن اوقات فراغت در بیرون بمانید؟</p> <p>- تا چه حد همسایه‌ها و مردم بر این فضا نظارت دارند که کسی عمل خلاف و بدی انجام ندهد (مثلاً به کسی صدمه نزند)؟</p> <p>- آیا مایلید که ساختمان‌ها پنجره‌های بیشتر و مشرف به خیابان داشته باشند؟</p> <p>- تا چه حد ترجیح می‌دهید که در ایجاد ساختمان‌ها، پارک‌ها و ... از نرده‌ها و دیوارهای کوتاه استفاده شود؟</p> <p>- آیا مایلید در ورودی‌های اماکن عمومی و ساختمان‌ها و ... دروازه نگهبانی وجود داشته باشد؟</p> <p>- آیا مایلید در بعضی مکان‌هایی در سطح شهر مانند درون معابر، زیرگذرها و یا پل‌های عابر پیاده و ... دوربین مداربسته نصب کنند؟</p> <p>- این موافقت در بعضی مکان‌ها دستگاه‌های هشداردهنده (آژیر و بوق و ...) نصب شود؟</p>
نظارت غیرطبیعی			

جدول ۵: تعریف عملیاتی خوانایی فضا

مقیاس سنجش	گوی	شاخص	تعریف نظری	نوع متغیر	نام متغیر
فاصله‌ای	<p>- آیا به نظر شما در مکان‌های عمومی و ... تابلوها و علائم شهری (تابلوی ورود و خروج و ...) برای جهت‌یابی و هدایت در شهر به اندازه کافی وجود دارند؟</p> <p>- آیا پیش آمده است که به دلیل نبود راهنمای جهت‌ها در تقاطع‌ها، پل‌ها و ... مسیری را گم کنید یا راه را به سختی پیدا کرده باشید؟</p> <p>- آیا در محل زندگی شما کوچه‌ها، خیابان‌ها و ... به هنگام شب نور کافی وجود دارد؟</p> <p>- آیا شما با محوطه سازی در اماکن عمومی به مردم موافقید؟</p> <p>- اگر در منطقه‌ای با خطر مواجه شوید آیا به راحتی می‌توانید به امداد دسترسی پیدا کنید؟</p>	<p>- تابلوها و علائم شهری</p> <p>- راهنمای جهت‌ها در تقاطع‌ها، چهارراه‌ها، و پل‌ها و ...</p> <p>- نور و روشنایی مناسب در شب</p> <p>- محوطه‌سازی</p> <p>- دسترسی به امداد</p>	<p>خوانایی اصولاً به درجه درک از یک فضا و وضوح آن برمی‌گردد و اینکه فضای موردنظر از یک الگوی منسجم برخوردار باشد. وقتی فضایی خوانا است به احساس راحتی و امنیت کمک می‌کند و برعکس هنگامی که علائم راهنما وجود ندارند و فضا گیج‌کننده است، احساس امنیت از بین می‌رود. (Russ,2006:25)</p>	مستقل (V ₃)	خوانایی فضا

روش تحقیق و روش نمونه‌گیری

در پژوهش حاضر با توجه به شرایط و موضوع مورد بررسی، روش تحقیق پیمایشی و ابزار آن پرسش‌نامه می‌باشد که حاوی سؤالاتی است که توسط محقق طراحی شده‌است. گویه و سؤالات پرسش‌نامه با استفاده از طیف لیکرت و به صورت بسته طراحی شده‌است و شامل ۴۷ سؤال می‌باشد و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای می‌باشد.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش عبارت است از کلیه زنان و دختران بالای ۱۴ سال شهرستان مهاباد که در سرشماری سال ۱۳۸۵، ۴۳۳۲۳ نفر بوده است.

حجم نمونه

با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۸ نفر حجم نمونه تعیین گردید. سپس متناسب با حجم نمونه محاسبه شده پرسش نامه به صورت نمونه گیری خوشه ای توزیع گردید.

فرمول:

$$n = \frac{Nt^2 p(1-p)}{Nd^2 + t^2 p(1-p)}$$

$$n = \frac{(43323)(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(43323)(.05)^2 + (1.96)^2(0.5)(0.5)} = \frac{127957.93}{334.0454} = 368.05552$$

برآورد نمونه گیری مورد نظر (حجم نمونه) برابر با ۳۶۸ است. برای انتخاب افراد نمونه از روش نمونه گیری خوشه ای استفاده شده است.

تعیین اعتبار ابزار پژوهش و پایایی آن

در این پژوهش برای سنجش اعتبار، از اعتبار صوری (مشاوره و مصاحبه با استاد راهنما و مشاور و راهنمایی های ایشان) و برای سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش نامه احساس ناامنی اجتماعی برابر ۰/۸۱۴ است. چون ضریب آلفا بیشتر از ۰/۷ است نتیجه می گیریم که پرسش نامه از پایایی خوبی برخوردار می باشد. همچنین با حذف نمودن هر یک از سؤالات تغییری جدی در ضریب آلفا ایجاد نمی شود. لذا هیچ سؤالی از پرسش نامه حذف نمی شود.

یافته‌ها

آزمون کولموگروف - اسمیرونف نشان می‌دهد که در یک کار تحقیقی برای آزمون فرضیات باید از روش‌های پارامتریک استفاده کرد یا از روش‌های غیر پارامتریک. در تحقیق حاضر با توجه به خروجی، مقدار آزمون کولموگروف اسمیرونف با مقدار $Z=1.119$ با سطح معناداری ($\text{sig}=.163$)، معنادار نیست پس تفاوتی بین توزیع مشاهده شده با توزیع استاندارد وجود ندارد و برای آزمون فرضیات تحقیق می‌توان از روش‌های آماری پارامتریک استفاده کرد.

ویژگی‌های جمعیت شناختی

برخی ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری مورداستفاده در جدول شماره ۱ بیان شده است.

جدول ۶: ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری مورد مطالعه

متغیر	بعد	فراوانی	درصد
گروه سنی	نوجوان	۸۲	۲۲/۳
	جوان	۱۱۷	۳۱/۷
	میان‌سال	۹۷	۲۶/۴
	بزرگ‌سال	۷۲	۱۹/۷
وضعیت تأهل	مجرد	۱۹۱	۵۱/۹
	متاهل	۱۷۷	۴۸/۱
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۲۷	۷/۳
	ابتدایی / نهضت	۵۳	۱۴/۴
	دیپلم / فوق‌دیپلم	۱۴۸	۴۰/۲
	کارشناسی	۱۳۰	۳۵/۳
وضعیت اشتغال	ارشد و بالاتر	۱۰	۲/۷
	شاغل	۶۶	۱۷/۹
	بیکار	۳۰۲	۸۲/۱

از کل پاسخ‌گویان ۵۱/۹ درصد از پاسخ‌گویان مجرد و ۴۸/۱ درصد از پاسخ‌گویان متأهل می‌باشند. در این تحقیق همچنین سطح تحصیلات، سن و وضعیت اشتغال بررسی شد، که بیشترین فراوانی در بین پاسخ‌گویان از لحاظ سطح تحصیلات متعلق به گروه فوق‌دیپلم و دیپلم با ۴۰/۲ درصد و کمترین فراوانی ۲/۷ درصد از پاسخ‌گویان گروه فوق‌لیسانس به بالا و همچنین فراوانی ۷/۳ از گروه بی‌سواد را به خود اختصاص داده‌است و ۳۵/۳ درصد از پاسخ‌گویان تحصیلات لیسانس داشتند. در بررسی سن پاسخ‌گویان ۲۲/۰۳ درصد از پاسخ‌گویان نوجوان، ۳۱/۷ درصد جوان، ۲۶/۴ درصد میان‌سال و ۱۹/۷ درصد از پاسخ‌گویان نیز بزرگ‌سال بودند. همچنین ۱۷/۹ درصد از پاسخ‌گویان شاغل و ۸۲/۱ درصد از پاسخ‌گویان بیکار می‌باشند. بیشترین فراوانی متعلق به پاسخ‌گوییانی است که بیکار هستند.

جدول ۷: آزمون ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل و وابسته

ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری	
۰/۳۱۰	۰/۰۰۰	فضاهای بی‌دفاع شهری
۰/۲۶۷	۰/۰۰۰	نظارت
۰/۲۰۰	۰/۰۰۰	خوانایی فضا

در جدول شماره ۲ نتایج آزمون رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری و احساس ناامنی اجتماعی قید شده‌است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود متغیر فضاهای بی‌دفاع تأثیر مثبت و معناداری بر احساس ناامنی افراد دارد. یعنی هرچه فضاهای بی‌دفاع شهری بیشتر باشد احساس ناامنی اجتماعی نیز بیشتر می‌شود و هر چه فضاهای بی‌دفاع شهری کمتر باشد احساس ناامنی اجتماعی کمتر می‌شود. این همبستگی متوسط البته، در سطح $\alpha = 0.01$ معنادار بوده و رابطه بین دو متغیر از این لحاظ قابل تعمیم به جامعه آماری می‌باشد. این امر در راستای تأیید فرضیه اول ما می‌باشد.

اطلاعات جدول شماره ۲ همچنین نشان‌دهنده رابطه بین نظارت و احساس ناامنی اجتماعی است. ملاحظه می‌شود که نظارت تأثیر معکوس و معناداری بر احساس ناامنی فرد دارد. یعنی هرچه نظارت اجتماعی بیشتر باشد احساس ناامنی اجتماعی وی کمتر می‌شود و هر چه نظارت اجتماعی کمتر باشد احساس ناامنی بیشتری می‌کند.

علاوه بر این جدول شماره ۲ به بررسی نتایج آزمون رابطه بین خوانایی فضا و احساس ناامنی اجتماعی نیز می‌پردازد. بطوری‌که می‌توان گفت خوانایی فضا رابطه ضعیف و معکوسی بر احساس ناامنی دارد. به عبارت دیگر هرچه خوانایی فضا بیشتر باشد احساس ناامنی اجتماعی زنان کمتر می‌شود و هر چه خوانایی فضا کمتر باشد احساس ناامنی بیشتری می‌شود. این همبستگی پایین‌تر از متوسط البته، در سطح $\alpha=0.01$ = معنادار بوده و رابطه بین دو متغیر از این لحاظ قابل تعمیم به جامعه آماری می‌باشد. این امر در راستای تأیید فرضیه سوم ما می‌باشد.

جدول ۸: آزمون تفاوت میانگین احساس ناامنی اجتماعی بر اساس ویژگی‌های فردی

ویژگی‌های فردی	درجه آزادی	مقدار T/F	سطح معنی‌داری
گروه سنی	۳۶۷	۱۲/۸۶۵	۰/۰۰۰
سطح تحصیلات	۳۶۷	۹/۸۲۱	۰/۰۰۰
وضعیت تأهل	۳۶۶	۲/۴۵۵	۰/۰۱۵
وضعیت اشتغال	۳۶۶	۰/۴۹۳	۰/۶۲۲

جدول فوق نمره احساس ناامنی اجتماعی را بر اساس گروه‌های سنی، سطح تحصیلات، وضعیت تأهل و وضعیت اشتغال نشان می‌دهد.

در بررسی رابطه بین دو متغیر سن و احساس ناامنی اجتماعی مقدار F به دست آمده معادل ۱۲/۸۶۵ است که با درجات آزادی ۳ و ۳۶۴ در سطح معناداری زیر ۰/۰۱

معنادار است. بنابراین با اطمینان بالای ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین میانگین گروه‌های مورد بررسی تفاوت معنادار وجود دارد.

برای پاسخ به این سؤال که کدام گروه‌ها با یکدیگر متفاوت هستند از آزمون‌های تعقیبی استفاده می‌کنیم. که برای مقایسه گروه‌ها با استفاده از آزمون‌های تعقیبی، آزمون همگنی واریانس‌ها با سطح معناداری ۰/۰۰۵ نشان می‌دهد که واریانس‌های گروه‌های متغیر عامل با یکدیگر تفاوت معنادار دارند، بنابراین از آزمون سی دانت برای مقایسه گروه‌ها استفاده می‌کنیم. که آزمون سی دانت با فرض نابرابری واریانس‌ها نشان می‌دهد گروه سنی نوجوان از نظر احساس ناامنی با گروه جوان تفاوتی ندارد ($\text{sig}=.945$) ولی با گروه‌های میان‌سال و بزرگسال تفاوت معنادار دارد ($\text{sig}=.000$, $\text{sig}=.002$).

همچنین در بررسی رابطه بین دو متغیر وضعیت تأهل و احساس ناامنی اجتماعی در جدول فوق مشاهده می‌کنیم که آزمون T با فرض برابری واریانس‌ها با مقدار معادل $T = 2/445$ و درجه آزادی ۳۶۶ در سطح معناداری زیر ۰/۰۵ در سطح اطمینان بالای ۹۵ درصد معنادار است. بنابراین با اطمینان بالای ۹۵ درصد می‌توان گفت که گروه متأهلین با میانگین ۳۳/۸۳ نسبت به گروه مجردها با میانگین احساس ناامنی ۳۱/۸۳ احساس ناامنی بیشتری دارند. به بیان دیگر فرضیه محقق مبنی بر وجود تفاوت میان این دو گروه تأیید می‌شود.

با بررسی وضعیت اشتغال و احساس ناامنی اجتماعی با توجه به جدول و عدم معناداری آزمون T ($0/622$) می‌توان گفت که آزمون T بدون فرض برابری واریانس‌ها با مقدار معادل $T = .493$ و درجه آزادی ۳۶۶ در سطح معناداری زیر ۰/۰۵ در سطح اطمینان بالای ۹۵ درصد معنادار نیست. بنابراین با اطمینان بالای ۹۵ درصد می‌توان گفت که تفاوت مشاهده شده بین دو گروه شاغل و بیکار معنادار نبوده و احساس ناامنی اجتماعی در میان این دو گروه تفاوت خاصی با هم ندارد. به بیان دیگر فرضیه صفر که دلالت بر عدم معناداری و عدم تفاوت میان این دو گروه دارد، تأیید می‌شود.

همچنین در بررسی رابطه بین دو متغیر سطح تحصیلات و احساس ناامنی اجتماعی مقدار F به دست آمده معادل ۹/۸۲۱ است که با درجات آزادی ۴ و ۳۶۳ در سطح

معناداری زیر ۰/۰۱ معنادار است. بنابراین با اطمینان بالای ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین میانگین گروه‌های مورد بررسی تفاوت معنادار وجود دارد و فرضیه محقق تأیید می‌شود.

برای مقایسه گروه‌ها با استفاده از آزمون‌های تعقیبی، در اینجا آزمون همگنی واریانس‌ها با سطح معنی‌داری ۰/۰۳۱ نشان می‌دهد که واریانس‌های گروه‌های متغیر عامل با یکدیگر تفاوت معنی‌دار دارند، بنابراین از آزمون سی دانت برای مقایسه گروه‌ها استفاده می‌کنیم.

که آزمون سی دانت نشان می‌دهد گروه کارشناسی ارشد از نظر احساس ناامنی با گروه ابتدایی، دیپلم و کارشناسی از نظر احساس ناامنی تفاوت معنادار ندارد ولی با گروه بی‌سواد با سطح معناداری ۰/۰۱۳ تفاوت معنادار دارد.

در این پژوهش برای توصیف شدت و جهت رابطه از آزمون همبستگی پیرسون و از آزمون رگرسیون جهت آزمون فرضیات استفاده گردیده‌است.

جدول ۹: آزمون رگرسیون به روش Stepwise برای متغیر احساس ناامنی اجتماعی

متغیر	b	Std.Err	Beta	T	sig
Consonant	۴۴/۰۹۲	۲/۷۷۴		۱۵/۸۹۷	۰/۰۰۰
فضاهای بی‌دفاع	۰/۸۳۸	۰/۱۶۲	۰/۲۵۵	۵/۱۵۸	۰/۰۰۰
نظارت	-۰/۴۲۷	۰/۱۰۴	-۰/۲۰۳	-۴/۱۰۴	۰/۰۰۰
خوانایی فضا	-۰/۳۳۷	۰/۱۴۱	-۰/۱۱۹	-۲/۳۹۶	۰/۰۱۷

جدول فوق نیز ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد. بر طبق داده‌های این جدول، ضریب رگرسیون فضاهای بی‌دفاع شهری برابر است با ۰/۲۵، ضریب رگرسیون نظارت اجتماعی برابر است با ۰/۲۰ - و ضریب رگرسیون

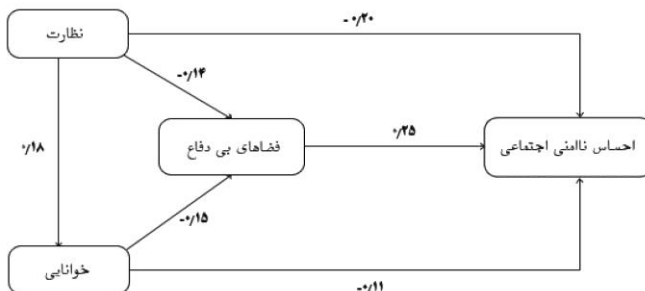
خوانایی فضا برابر با ۰/۱۱ - می باشد. با توجه به ضریب بتای به دست آمده می توان گفت که فضاهای بی دفاع شهری بیشترین تأثیر را بر احساس ناامنی اجتماعی دارد.

جدول ۱۰: آماره‌های مربوط به تحلیل رگرسیون در مدل

ضریب رگرسیون چندگانه $R^2 = 0.396$
ضریب تبیین $R^2 = 0.157$
ضریب تبیین تصحیح شده $Adjusted R^2 = 0.150$

ضریب همبستگی چندگانه برای متغیرهای مذکور معادل ۰/۳۹۶، ضریب تعیین تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل معادل ۰/۱۵۷ و ضریب تعیین تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل در جامعه معادل ۰/۱۵۰ است بنابراین متغیرهای مستقل، ۱۵/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را در جامعه پیش بینی می کنند. همچنین میزان همبستگی این متغیرها با احساس ناامنی اجتماعی ۰/۴۰ است که از نظر شدت یک رابطه متوسطی محسوب می شود.

اما برای بررسی دقیق تر ارتباط علی میان سایر متغیرهای مستقل با متغیر وابسته در این تحقیق از تحلیل مسیر استفاده شده است. که در اینجا از طریق مدل استقرایی آزمون می شود یعنی از داده‌هایی که داریم یک مدل درمی آوریم.

همان‌طور که مشاهده می‌شود فضاهای بی‌دفاع شهری با احساس ناامنی اجتماعی رابطه مستقیم دارد به این معنا که هر چه فضاهای بی‌دفاع بیشتر باشد احساس ناامنی بیشتر و هر چه فضاهای بی‌دفاع کمتر باشد احساس ناامنی نیز کمتر خواهد بود. نظارت اجتماعی و خوانایی فضا با فضاهای بی‌دفاع و احساس ناامنی اجتماعی رابطه معکوس دارند به عبارت دیگر می‌گویند هر چه نظارت اجتماعی بیشتر باشد، فضاهای بی‌دفاع کمتر و در نتیجه احساس ناامنی اجتماعی نیز کمتر خواهد بود و هر چه نظارت کمتر باشد، فضاهای بی‌دفاع شهری بیشتر و در نتیجه احساس ناامنی نیز بیشتر خواهد بود. از طرف دیگر خوانایی فضا نیز با احساس ناامنی اجتماعی رابطه معکوس دارد که بیانگر آن است که هر چه خوانایی فضا بیشتر باشد یعنی هر چه فضا خواناتر باشد، احساس ناامنی اجتماعی کمتر و هر چه قدر که فضا ناخوانا و گیج‌کننده باشد، احساس ناامنی بیشتر خواهد بود.

در کل می‌توان گفت در مجموع حدود ۱۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته ناامنی اجتماعی توسط متغیرهای مستقل قابل تبیین است که در این میان متغیر فضاهای بی‌دفاع شهری بیشترین تأثیر را بر احساس ناامنی اجتماعی زنان در شهر داشته است. اما باید به این نکته اشاره نمود که عوامل مؤثر بر احساس ناامنی اجتماعی در فضاهای شهری متأثر از عوامل مختلفی است که در این تحقیق تنها ۱۵/۷ درصد آن تبیین شده است و ۸۴/۳ درصد آن به عوامل ناشناخته‌ای برمی‌گردد که در این تحقیق مورد بررسی قرار داده نشده‌اند. میزان ارتباط مقادیر ناشناخته و مؤثر بر احساس ناامنی اجتماعی نشان داده است که به هیچ‌وجه نمی‌توان احساس ناامنی را متغیری در نظر گرفت که متأثر از یک یا دو عامل است. عوامل مؤثر بر ناامنی به صورت هم‌زمان و به صورت مکانیزم خاصی با هم عمل می‌کنند که در نهایت متغیر وابسته احساس ناامنی را تبیین می‌نمایند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تحلیل دو متغیره در میان متغیرهای زمینه‌ای با احساس ناامنی اجتماعی در این تحقیق نشان داده است که رابطه معناداری میان احساس ناامنی اجتماعی با وضعیت اشتغال وجود نداشته است. و رابطه احساس ناامنی اجتماعی با سن، وضعیت تأهل و سطح تحصیلات معنادار بوده است که رابطه ضعیفی داشته‌اند. به بیان دیگر می‌توان گفت که میزان احساس ناامنی اجتماعی در میان افرادی که سن بیشتری داشته‌اند، بیشتر از افرادی بوده است که سنشان کمتر بوده است. گروه متأهلین بیشتر از گروه مجردین احساس ناامنی داشته‌اند. همچنین افرادی که تحصیلات بالاتری دارند، احساس ناامنی پایین‌تری دارند به این ترتیب که گروه کارشناسی ارشد کمترین و گروه بی‌سواد بیشترین میزان احساس ناامنی را دارا هستند.

رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری و احساس ناامنی اجتماعی معنی‌دار است. زیرا این فضاها فاقد هرگونه فعالیت و همچنین فاقد حضور مأمور بوده و چندان در مسیر عبور و مرور نیستند، همچنین ساختمان‌ها با فضاهای بیرونی ارتباط کم دارند که سبب تمایز این فضاها از دیگر فضاها می‌شود. نتایج تحقیقات حاصل از پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد مکان‌هایی مانند معابر تاریک و فاقد نور کافی، مکان‌های خلوت، ساختمان‌های نیمه مخروبه و یا در حال ساخت بدون حفاظ، پل هوایی و ... به افزایش ناامنی در فضا منجر می‌شوند، به‌ویژه این‌گونه مکان‌ها در ساعات پایانی شب برای زنان ترس‌آور می‌باشند و زمانی که ترس از فضا و احساس ناامنی وجود داشته باشد، زمینه‌های ایجاد محدودیت در انتخاب مسیرهای تردد و رفت‌وآمد در شهر وجود می‌آید و یا حضور در این مکان‌ها را مشروط به همراهی فردی دیگر می‌کند. در این راستا به نظر می‌رسد که می‌بایستی از ایجاد محیط‌های کور و دور از دسترس که احتمال جرم‌خیزی مناطق را افزایش می‌دهد، جلوگیری به عمل آورد.

نتیجه‌ای که از رابطه بین نظارت و احساس ناامنی اجتماعی به دست آمد این بود که هر چه نظارت اجتماعی بیشتر باشد به همان اندازه احساس ناامنی اجتماعی نیز کمتر

می‌شود. در بررسی پاسخ‌های پرسشنامه مشخص شد که اکثر پاسخ‌گویان ترجیح می‌دهند از بخش‌هایی استفاده کنند که در آن‌ها نظارت بیشتری وجود دارد. زیرا زمانی که نظارت وجود دارد، به مکان‌هایی که امکان جرم و جنایت در آن‌ها وجود دارد، فرصت مراقبت نامحسوس می‌دهد. مکان‌هایی که در آن‌ها تنوع فعالیت وجود داشته باشد و مردم زیادی آنجا حضور داشته باشند، باعث به وجود آمدن نظارت شهروندان بر خیابان‌ها و فضاهای عمومی شهر می‌شود. این نظارت در قالب چشم‌های خیابان، حضور فعال عابران، رفت‌وآمد و مراقبت آن‌ها، حضور عوامل انتظامی و واحدهای تجاری که برخی از آن‌ها تا دیروقت فعال هستند مانند رستوران و فروشگاه مواد غذایی انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر از طریق فعالیت‌های اجتماعی در مکان‌های جرم‌خیز می‌توان نظارت مردمی را بر این مناطق افزایش داد تا با ایجاد رفت‌وآمدهای مردمی چه به صورت پیاده یا به صورت سواره، نظارت شهروندی و نیز تعاملات اجتماعی صورت گیرد و میزان جرم‌خیزی این‌گونه مناطق کاهش یابد.

در مورد فرضیه خوانایی فضا و احساس ناامنی اجتماعی می‌توان نتیجه گرفت رابطه بین خوانایی فضا و احساس ناامنی اجتماعی معنی‌دار و معکوس است. یعنی وقتی زنان در یک محیط خوانا قرار می‌گیرند احساس ناامنی اجتماعی‌شان کمتر می‌شود به عبارت دیگر هرچه فضا خواناتر باشد احساس امنیت اجتماعی بیشتر می‌شود. نتایج آماری حاصل از پرسشنامه‌ها عموماً احتمال گم کردن مسیرها و احساس ناامنی و اضطرابی که از گیج شدن در مسیرها به وجود می‌آید را پایین نشان داده است. این نشان می‌دهد که در جامعه مورد بررسی فضا نسبتاً خوانا هست و زنان احتمال گم شدن را نسبتاً کم ارزیابی کرده‌اند. این بیانگر این مطلب است که اگر فضا از الگوی منسجمی برخوردار باشد به احساس راحتی و امنیت کمک می‌کند و از احساس ناامنی می‌کاهد و زمانی که علائم راهنما وجود نداشته باشد و فضا گیج‌کننده باشد احساس ناامنی ایجاد می‌شود. چنانچه در طراحی فضاهایی که گم و گیج‌کننده محسوب می‌شوند و یا به دلایلی از قبیل کمبود علائم یا روشنایی و دیده نشدن جرم به علت تاریکی تغییر ایجاد شود، به کاهش احساس ناامنی کمک می‌کند.

منابع

افشار، زین‌العابدین (۱۳۸۵)، بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان در شهر تهران، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی*، دانشگاه تهران.

بهروان، حسین (۱۳۸۸)، "مقایسه ابعاد و زمینه‌های احساس ناامنی در همسران عادی و ایتارگر استان خراسان رضوی" *مجله پژوهش زنان*، دوره ۷، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۸: ۵-۲۹

پودراتچی، م (۱۳۸۱)، *فضاهای بدون دفاع، ماهنامه شهرداری‌ها*، سال چهارم، شماره ۴۱: ۹۲-۹۵

پودراتچی، م (۱۳۷۳)، *فضاهای بدون دفاع شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران*

پیران، پرویز، ۱۳۶۶، دیدگاه‌های نظری درباره جامعه‌شناسی شهری، *اطلاعات سیاسی، اقتصادی*

رحیمی، حجت‌الله (۱۳۹۲) ادارک امنیت محله‌ای و استفاده از فضاهای عمومی: تفاوت‌های جنسی و سنی در مرکز شهر تهران، *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اجتماعی-روان‌شناختی زنان*، دوره ۱۱، شماره ۱.

زنجانی زاده اعزازی، هما، ۱۳۸۱، زنان و امنیت شهری، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، سال سی و چهارم، شماره ۳ و ۴.

ساروخانی، باقر و نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵)، "بررسی امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران" *مجله اینترنتی فصل نو*، سال دوم، خرداد ۸۶

علیخواه، فردین و نجیبی ربیعی، مریم، (۱۳۸۵)، زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال ششم، شماره ۲۲. صص: ۱۰۹ - ۱۳۱.

عنایت، حلیمه و همکاران (۱۳۹۱) امنیت و جنسیت: تفاوت‌های بین جنسی در مقابل نابرابری‌های اجتماعی و منطقه‌ای، *فصلنامه مطالعات اجتماعی-روان‌شناختی زنان*، دوره ۱۰، شماره ۲.

گولد، جولیوس، کولب، ویلیام، صص ۷۰۵-۷۰۶

لینچ، کوین (۱۳۸۳)، سیمای شهر، ترجمه: منوچهر مزینی، تهران: نشر دانشگاه تهران، چاپ ششم

میرحسینی، زهرا، (۱۳۸۷)، بررسی جامعه‌شناختی علل و عوامل مؤثر بر ترس از جرم در میان زنان شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.

نبوی، عبدالحسین و حسین زاده، علی حسین (۱۳۸۹)، بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره ۴۰، ص ۷۳-

۹۶

نجیبی ربیعی، مریم (۱۳۸۵) زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری در شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دفتر امور زنان وزارت کشور.

Buss, D. M. Larsen, R. J. Westen, D. Semmelroth, J. (1992), Sex differences in jealousy: Evolution, physiology and psychology. *Psychological Science*, 3. pp. 251-255.

Cozens, P. Hillier, D & Prescott. (2002), Defensible space, Community safety, the British city and the Active Citizen: Penetrating the Criminal Mind. *Crime Prevention and Community safety: An Introduction Journal*. Pp: 7-21.

Cozens, P. Diltiller, G, Prescott, "Crime & the Design Residential Property- Exploring the Theoretical Background ", *Journal of Property Management*, vol. 19, issue 2, 2001, pp 136-164

JAGORI. (2010b), Understanding Women's Safety: Towards a Gender Inclusive City: research findings, DELHI. 2009-10.

Monahan, Torin. (2006), Surveillance and Security, Technological Politics and Power in Everyday Life, Tylor & Francis Group, New York-London

Newman, O. (1972), Defensible Space. Macmillan, New York. Oc, T, Tiesdell, S. (Eds.). (1997), Safer City Centres: Reviving the Public Realm. Chapman & Hall, London.

Russ, s. (2006), Safe City Strategy, site planning and design handbook, Graw Hill Companies, November, New York

Wilson J.Q. & Killing, G. (1982), Broken Windows, *Atlantic Monthly*, 21

Landsman, K. (2000), An Overview of Enclosed Neighbourhoods in South Africa, CSIR, Pretoria

نویسندگان

دکتر عالیہ شکر بیگی

ashekarbeugister@gmail.com

عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد
اسلامی واحد تهران مرکزی

پرنگ رادین

parangradin@yahoo.com

کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی